

O'SMIRLARDA O'Z-O'ZIGA MUNOSABAT MOTIVATSIYASINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sayfulloeva Aziza G'ulomjonovna

“Buxoro psixologiya va xorijiy tillar instituti” magistranti, Turon Zarmed universitetining “Boshlang'ich ta'lim, pedagogika va psixologiya” kafedrasida o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smirlarning o'z-o'zini baholash, o'z-o'ziga munosabat va o'zini psixologik muhofaza qilish jarayonlari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek o'smirlik yoshidagi ruhiy-psixologik holatlar ilmiy asoslab berilgan. Maqolada o'smirlik davrining xulq-atvor motivatsiyasini o'rganishning nazariy va amaliy masalalari yoritilgan. Shaxsning har jihatdan ijtimoiy taraqqiyoti, shaxs sifatidagi faolligi va o'zini o'zi rivojlantira borishi ko'p jihatdan ushbu jarayonga bog'liqdir. Buning uchun o'smirlikning xulq-atvor motivatsiyasilarini masalalari psixologlar tomonidan o'rganilganligiga e'tibor qaratilgan. Shaxsning o'zi o'zini baholash, shaxs individual xususiyatlari, ayniqsa dinamik xususiyatlarini o'rganish, tahlil qilish va shu asosda shaxs ijtimoiy taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan psixologik yondashuv usullarini belgilash har qanday davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. O'smirlarning o'zi o'ziga munosabat haqidagi bilimlari, uning ijtimoiy tajribasi, xulq-atvor motivatsiyasi va o'zini o'zi tarbiyalashga, rivojlantirishga jiddiy yondashuvi asosida shakllanadi. Ayniqsa o'smirlik davrida bu jarayonga jiddiy qarash kerak bo'ladi. O'smir shaxsining motivatsion sohasini o'rganish muammosi eng ko'p talab qilinadi, chunki ko'pgina qadriyat yo'nalishlarining ahamiyatini qayta baholash, jamiyatdagi o'z o'rnini qayta ko'rib chiqish, hayot natijalari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish shaxs motivlarida yashiringan bo'lib, nafaqat bilimni, balki ularni shakllantirishni boshqarishni ham talab qiladi. Shaxsning o'zini o'zi hissiy baholash jarayoni o'zini o'zi turli xil ko'ngilsizliklardan, muvaffaqiyatsizliklardan va ziddiyatli vaziyatlardan ma'lum darajada muhofaza qilish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: o'smir, o'z-o'zini baholash, o'z-o'ziga munosabat, psixologik muhofaza, o'ziga munosabat motivatsiyasi, adekvat bilish.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ ПОВЕДЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ

Сайфуллоева Азиза Гуломжоновна

«Бухарская психология и иностранные языки магистрант Института, Турон Зармед университета «Начальное образование, педагогика и психология» преподаватель кафедры

Аннотация: В этой статье рассматриваются процессы самооценки, самооценки и психологической защиты подростков. Также научно обоснованы психопсихологические состояния в подростковом возрасте. В статье освещаются теоретические и практические вопросы изучения поведенческой мотивации подросткового возраста. От этого процесса во многом зависит социальный прогресс личности во всех отношениях, ее активность как личности и продвижение к саморазвитию для этого обращается внимание на то, что вопрос о поведенческих мотивациях подросткового возраста изучается психологами. Самооценка личности, изучение индивидуальных особенностей личности, особенно ее динамических характеристик, анализ и определение на этой основе методов психологического подхода, важных для социального развития личности, являются одними из важнейших задач, стоящих перед любым государством и обществом. Сам подростковый возраст формируется на основе знаний об отношении к себе, его социальном опыте, мотивации поведения и серьезного подхода к самообразованию, развитию. К этому процессу нужно будет относиться серьезно, особенно в подростковом возрасте. Проблема изучения мотивационной сферы личности подростка является наиболее востребованной, т. к. переоценка значимости многих ценностных ориентаций, переосмысление своего места в обществе, принятие на себя ответственности за результаты жизнедеятельности скрыты в мотивах личности и требуют не только знаний, но и управления их формированием. Процесс эмоциональной самооценки личности приобретает важное значение для некоторой степени защиты себя от различных разочарований, неудач и конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: подросток, самооценка, самоотношение, психологическая защита,

мотивация самооотношения, адекватные знания.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF BEHAVIOR MOTIVATION IN ADOLESCENTS

Sayfulloeva Aziza Gulomzhonovna

*«Bukhara psychology and foreign languages graduate student of the Institute,
Turon The head of the University «Primary education, pedagogy and psychology»
is a teacher of the department*

Abstract: This article focuses on adolescent self-assessment, self-attitude, and self-psychological conservation processes. Also, mental-psychological states in adolescence are scientifically substantiated. The article covers theoretical and practical issues of studying the behavioral motivation of adolescence. The social progress of an individual in all respects, his activity as an individual and his progress in self-development largely depend on this process for which attention is paid to the fact that the issue of behavioral motivations of adolescence is studied by psychologists. One of the important tasks facing any state and society is the assessment of the personality itself, the study of individual characteristics of the individual, especially dynamic ones, analysis and, on this basis, the definition of methods of psychological approach that are important for the social development of the individual. Adolescents themselves are formed on the basis of their knowledge of self-attitude, his social experience, behavioral motivation and a serious approach to self-education, development. Especially in adolescence, this process will have to be taken seriously. The problem of studying the motivational sphere of a teenage personality is most demanded, because reassessment of the importance of many value orientations, rethinking one's place in society, taking responsibility for life outcomes are hidden in individual motives, requiring not only knowledge, but also the management of their formation. The process of an individual's self-emotional assessment is important for self-protection to a certain extent from various frustrations, failures, and conflict situations.

Key words: teen, self-evaluation, self-attitude, psychological protection, self-attitude motivation, adequate knowledge.

Kirish. Jahonda zamonaviy psixologiya rivojlanishi bilan, insonlar o'z aqliy, ma'naviy, jismoniy va psixologik imkoniyatlarini anglab yetishi bilan o'z o'zini baholash eng dolzarb muammolardan biri bo'lib kelmoqda. Zero, insonning har jihatdan ijtimoiy taraqqiyoti, shaxs sifatidagi faolligi va o'zini o'zi rivojlantira borishi ko'p jihatdan ushbu jarayonga bog'liqdir.

Respublikamizda shaxsning o'zi o'zini baholash, shaxs individual xususiyatlari, ayniqsa dinamik xususiyatlarini o'rganish, tahlil qilish va shu asosda shaxs ijtimoiy taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan psixologik yondashuv usullarini belgilash har qanday davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Alohida ta'kidlash joizki, shaxslar o'zlarining ma'lum doiradagi psixologik imkoniyatlari, yutuqlari, kamchiliklari haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lsalar, bu ularning hayotda uchraydigan har qanday muvaffaqiyatsizliklarni osonlik bilan bartaraf etishga, o'z imkoniyatlaridan yanada kengroq foydalana olishga, bir so'z bilan aytganda, o'zlari haqida yanada teran, ijobiy va o'ziga xos ijtimoiy qiymatga ega bo'lgan tasavvurlarning shakllanishiga keng imkoniyatlar yaratadi. O'smirlik davri esa xuddi shunday imkoniyatlar ko'lamini yanada kengaytirish uchun muhim bosqich hisoblanadi. Shu bois mamlakatimizda yoshlar va ularning tarbiyaviy imkoniyatlari alohida qadriyat sifatida tobora yuksaklarga ko'tarilmoqda.

O'smirlarning o'zi o'ziga munosabat haqidagi bilimlari, uning ijtimoiy tajribasi, xulq-atvor motivatsiyasi va o'zini o'zi tarbiyalashga, rivojlantirishga jiddiy yondashuvi asosida shakllanadi. Tabiiyki, bunday yondashuv zaif, sust bo'lgan joyda psixologik munosabat tizimi ham yetarli darajada shakllanmaydi. Bu shakllanmaslik zamirida esa shaxs ijtimoiy taraqqiyotiga, uning faolligiga va o'z imkoniyatlaridan unumli foydalana olishga bir muncha to'sqinlik qiluvchi omillar yotadi. Qolaversa, shu boisdan psixologik munosabat mezonlarini ilmiy jihatdan to'g'ri tanlash, tushunish va tadqiq qilish o'smir shaxsidagi psixologik muhofaza imkoniyatlarini kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi, o'z-o'ziga psixologik munosabat haqidagi tasavvurlarning shakllanishi o'smir shaxsidagi psixologik imkoniyatlar ko'lamiga jiddiy e'tibor qaratishni taqozo etadi. O'z-o'ziga psixologik munosabat ma'lum

ziddiyatli holatlarga tushmaslik uchun o'zini o'zi bilish va idora qila olish jarayonidir. Ilmiy adabiyotlarda o'z-o'ziga psixologik munosabat mexanizmlarining, o'zini o'zi adekvat boshqaruv, ongli «menlik» kabi ko'rinishlari haqida ko'pgina nazariy-ilmiy mulohazalar mavjud.

Shaxsning o'zini o'zi hissiy baholash jarayoni o'zini o'zi turli xil ko'ngilsizliklardan, muvaffaqiyatsizliklardan va ziddiyatli vaziyatlardan ma'lum darajada muhofaza qilish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa o'smirlik davrida bu jarayonga jiddiy qarash kerak bo'ladi. Shuni hisobga olib o'smirlarda o'zini o'zi hissiy baholash va psixologik muhofaza imkoniyatlari o'rtasidagi mutanosiblik bilan bog'liq ijtimoiy psixologik omillarni empirik jihatdan o'rganish va shartli ravishda qabul qilingan mezonlar asosida uning natijalarini tahlil qilish muhim.

Shuni ta'kidlash joizki, ba'zan har bir o'smir, o'z hissiy tabiati va uning faoliyat samaradorligiga xizmat qiluvchi psixologik muhofaza imkoniyatlariga adekvat baho bera olishga ma'lum ma'noda "ojizlik" qilishi mumkin. Bizningcha, bunday "ojizlik" zamirida hissiy qoniqmaslik, hissiy bezovtalik, o'z-o'ziga nisbatan noadekvat hissiy tasavvurlar shakllanadi.

Material va metodlar. Tabiiyki, bu shakllanish shaxs ijtimoiy faolligiga, o'quv faoliyati unumdorligiga asta-sekin salbiy ta'sir eta borishi mumkin. Buni o'z vaqtida anglash uchun Riks-Uessman va Tomas testlarini hamda shunga mos bo'lgan qo'shimcha savolnomalarni qo'llab, tegishli empirik natijalarni qo'lga kiritishni rejalashtirdik. Endi bevosita mazkur metodikalar yordamida olingan empirik ma'lumotlar tahliliga o'tamiz. Statistika qanday amalga oshirilgan?

Natijalar va ularning muhokamasi

1 –jadval

O'smirlarda o'zini o'zi hissiy baholash doirasidagi psixologik muhofaza mezonlari namoyon etilishining o'rtacha umumiy ko'rsatkichlari (Riks-Uessman). 5- sinf

Ob'ekt	Mezon							
	I		II		III		IV	
	A	B	A	B	A	B	A	B
№ 1 n=220	97	123	100	120	100	120	140	80
%	44.1	55.9	45.5	54.5	44.5	54.5	63.6	36.4
№ 2 n=310	150	160	200	110	189	121	200	110
%	48.4	51.6	64.5	35.5	60.1	39.9	64.5	35.5
№ 3 n=320	180	140	190	130	200	120	180	140
%	56.3	43.7	59.4	40.6	62.5	37.5	56.3	43.7
№ 4 n=400	250	150	300	100	260	140	150	250
%	62.5	37.5	75	25	65	35	37.5	62.5
№ 5 n=200	120	80	90	110	90	110	80	120
%	60	40	45	55	45	55	40	60
№ 6 n=300	140	160	100	200	160	140	150	150
%	46.7	53.3	33.3	66.7	53.3	46.7	50	50
№ 7 n=250	120	130	70	180	50	100	120	30
%	48	52	28	72	60	40	48	52
n= 2000	1057	943	1050	950	1149	851	1020	980
%	52.8	47.2	52.5	47.5	57.4	42.6	51.0	49.0

Jadvalga izoh:

1. Xotirjamlik – asabiylik “a” – “b”
2. G‘ayrat – shijoatlilik – tortinchoqlik “a”- “b”
3. Hissiy ko‘tarinkilik -hissiy tushkunlik“a” - “b”
4. O‘z – o‘ziga ishonch – o‘z – o‘ziga ishonchsizlik “a” - “b”

Dastavval shuni ta’kidlash joizki, natijalar taniqli amerikalik psixologlar A.Ye.Uessman va D.F.Riks tomonidan ishlab chiqilgan maxsus to‘rt shkalali (I-xotirjamlik-asabiylik, II-ishchanlik-toliqqanlik, III-hissiy ko‘tarinkilik-hissiy tushkunlik, IV-o‘z-o‘ziga ishonchlilik-o‘z-o‘ziga ishonchsizlik) usullar majmuasini qo‘llash asosida va barcha empirik dalillarning haqqoniyligini tasdiqlovchi qo‘shimcha statistik mezonlar yordamida aniqlandi. Buning uchun ma’lum ilmiy adabiyotlardagi nazariy va amaliy fikrlar asos qilib olindi.

2 –jadval

O‘smirlarda o‘zini o‘zi hissiy baxolash doirasidagi psixologik muhofaza mezonlari namoyon etilishining o‘rtacha umumiy ko‘rsatkichlari (Riks- Uessman)9- sinf

Ob’ekt	Mezon							
	I		II		III		IV	
	A	B	A	B	A	B	A	B
№ 1 n=210	85	125	101	109	80	140	109	111
%	40.5	59.5	48.1	51.9	38.1	61.9	51.9	48.1
№ 2 n=315	100	215	160	155	150	165	200	115
%	31.8	68.2	50.8	49.2	47.6	52.4	63.5	36.5
№ 3 n=300	110	190	150	150	140	160	160	140
%	36.7	63.3	50	50	46.7	53.3	53.3	46.7
№ 4 n=375	260	115	160	215	210	165	200	175
%	69.4	30.6	42.7	57.3	56.0	44.0	53.4	46.6
№ 5 n=250	100	150	120	130	100	150	115	135
%	40	60	48	52	40	60	46	54
№ 6 n=300	120	180	140	160	180	120	170	130
%	40	60	46.7	53.3	60	40	56.7	43.3
№ 7 n=250	80	170	100	150	110	140	150	100
%	32	68	40	60	44	56	60	40
n=2000	855	1145	931	1069	970	1030	1124	876
%	42.7	57.3	46.5	53.5	48.5	51.5	56.2	43.8

Jadvalga izoh:

Jadvalga izoh:

1. Xotirjamlik – asabiylik “a” – “b”
2. G‘ayrat – shijoatlilik – tortinchoqlik “a”- “b”
3. Hissiy ko‘tarinkilik -hissiy tushkunlik“a” - “b”
4. O‘z – o‘ziga ishonch – o‘z – o‘ziga ishonchsizlik “a”- “b”

Umumiy qilib olganda xulosa shuki, har qanday shaxsning u yoki bu faoliyatga nisbatan faolligi yoki

sustligi uning ijobiy yoki salbiy ichki hissiy holatiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Bu ichki holat esa shaxs faoliyati umumdorligini ham belgilovchi muhim omillardan bo'lishi mumkin. Jumladan, taniqli psixolog K. Izardning fikricha, inson faoliyatining yoki faolligining samaradorligi asosan "qiziqish", "quvonch", "hayratlanish", "iztirob chekish" kabi hissiy kechinmalarga bog'liqdir.

Riks- Uessman shkalasi bo'yicha qo'lga kiritilgan ma'lumotlarda psixologik munosabat ko'rsatkichlarining namoyon etilishi, aksariyat hollarda asabiylik-xotirjamlik, toliqqanlik-ishchanlik, ishonchsizlik-o'z-o'ziga ishonchlik, ruhiy tushkunlik va ko'tarinkilik sifatlarining o'smir shaxsida qay tariqa tarkib topganligining belgilanish va baxolanishiga bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Ayni paytda bu "bog'liqlik" psixologik muhofaza imkoniyatlari va shaxsning o'zini o'zi adekvat individual hissiy baholash asosida kechishi mumkinligini tasdiqladi.

Xulosa qilib olganda o'smirlarda o'zi o'ziga psixologik munosabat qilish jarayoniga ta'sir qiluvchi mezonlarning har biri o'ziga xos muhofaza omili, belgisi, dinamikasi va ierarxik tizimiga ega ekanligi va bu umumiy psixologik muhofazaning bir-biriga bog'liq ierarxik zanjirni mustahkamlashga hamda mukammallashtirishga xizmat qilishi bilan alohida xarakterlanadi. Har bir o'smir o'z o'ziga ijobiy yoki salbiy, muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz munosabatining asosida oiladagi muhit, ta'lim dargohlaridagi jarayonlar va tengdoshlari bilan munosabatlat muhim o'rin tutadi.

Shunday qilib, o'smirlik yoshida bolada kattalik hissini tarkib topishida o'z-o'zini anglashning ahamiyati va roli kuchaya boradi. Demak, mana shu davrda bola muhit o'rtasidagi munosabatning yangi tipini belgilovchi taraqqiyotning ichki faktorlari borgan sari ko'proq ahamiyat qozona boshlaydi. O'smir o'z-o'zinarbiyalash va o'z-o'zini o'stirish orqali mustaqil o'sish qobilyatiga ega bo'lib qoladi

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Adizova T.M. Boshqaruv muloqoti psixologiyasi – T.:TDPU, 2000.– 196 b.
2. Asomova R.S. Kasb tanlash motivatsiyasi va uning dinamikasi: psixol. fan nom. dis. avtoref. - Toshkent, 2002. – 128 b..
3. Barotov Sh.R. Ta'limda psixologik xizmat asoslari.-Toshkent. Ma'naviyat, 1999.- 87 b.
4. Qodirov B.R. Iste'dodli bolalar va ularni tanlash metodikasi. - T., 1992.-326 b.
5. Qodirov K.B. Kasb tanlashga tayyorgarlikning psixologik jihatlari va kasbiy tashxis. (9-sinf o'quvchilari ma'lumotlari asosida). Psixol. fan. nom. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent.- 2001.- 134 b.
6. Barotov Sh.R. Bolangizni ruxiy zo'riqishdan asrang // Sihat- salomatlik. - Toshkent, 1997. - № 2. – B. 27 - 28.